

БАЛАЛАР ПСИХОЛОГИЯСЫ ӨЗГЕШЕЛИГИ ХӘМ ЖЕКЕ ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИНИҢ ЖҮЗЕГЕ КЕЛИҰИНЕ ТӘСИР ЕТИҰШИ ФАКТОРЛАР

Ахунов У.Р.

*Андижан мәмлекет педагогика институты в. б профессор,
педагогика пәнлери бойынша философия докторы (PhD)*

Tayanch so'zlar: psixologiya, maktab, yosh bolalar, Petrovskiy nazariyasi

Ключевые слова: психология, школа, дети раннего возраста, теория Петровского.

Key words: psychology, school, young children, Petrovsky's theory.

РЕЗЮМЕ:

Maqola tufayli siz maktab o'quvchilarini o'qitish psixologiyasi bo'yicha nazariy ma'lumotlar bilan tanishasiz Bolalar psixologiyasini o'rganish yillar davomida davom etayotgan jarayondir. Har bir sinf yoshidagi bolalar o'ziga xos psixologik holatga ega.

РЕЗЮМЕ:

Благодаря статье вы познакомитесь с теоретическими сведениями по психологии обучения школьников. Изучение детской психологии - это процесс, который идет годами. У детей каждого классного возраста свое психологическое состояние.

SUMMARY:

Thanks to the article, you will get acquainted with theoretical information on the psychology of teaching schoolchildren. The study of child psychology is a process that takes years. Children of each class age have their own psychological state.

Балалар психологиясы - психология пәниниң бөлөк тармағы болып, баланың туўылгандан тап етуклик дәуиринде психик раўажланыўын, түрли жас дәуирлердеги бала психик раўажланыўының низамлықлами, раўажланыўының түрли басқышларында бала психикасига тән қәсийетлерин үйренеди. тәбийий экспериментда қандайда бир психик процеси үйренилип атырғанда арнаўлы шараят жүзеге келтириледи. Балалар психологиясында эксперименттин хәр эки түринен кең пайдаланылады. бирақ бул методлардан балалар психологиясында пайдаланыўдың айриқша тәрәпи сонда, бакша жасындағы балалар лаборатория шараятында өткерилетуғын эксперименттар менен тәбийий шараятта өткерилетуғын эксперименттин парқына бармайды.

Балалар психологияси пәниниң тийкарғы итибары туўылғаннан жетиклик дәуирге шекем инсан психикаси хәм санасынаң қандай раўажланыўына қаратылған, яғный хәр бир шахс узақ балалық дәуирин басынан кеширеди, бул дәуирде ол жағдайда бөлек психик процесс хәм айрықшалықлар жүз береди. Сол себепли де бул дәуирди илимде бөлек ажыратып үйрениледи және оны онтогенетик (туўылғаннан өскенге шекем, өсип жарылыў дәуири) раўажланыў жолы деп аталады. Балалар психологияси бала психикасиның раўажланыўы хәм де жеке қәсийетлериниң жүзеге келиўине тәсир етиўши факторларды да үйренеди. Балалар психологияси бул машқаланы шешиўде ғәрезсиз пән ретинде айрықша ўазыйпаларды шешиў керек. Бүгинги күнде балалар психологиясы пәниниң алдында бир қанша зәрүрли теориялық хәм әмелий ўазыйпалары турады. Балалар психологиясының теориялық ўазыйпалары оның теориялық мәселелерин шешиўге қаратылған. А. В. Петровский дәуирлерге ажыратыўда хәр бир жас дәуир арасында басқышлар айрықша қәсийетлерин есапқа алып аңлатпаламаған.

Жоқарыда келтирилген көпшилик илимпазлардың бала кәмалатын дәуирлерге ажыратыў мәселелери өзлерине тәнлиги менен ажралып турады. Ақырғы жыллардағы әдебиятларда бир қатар илимпазлар тәрәпинен оларды да физиологиялық хәм де психологиялық раўажланыўы, искерлик түрлериниң өзгерип турыўы хәм организмдеги жүз болатуғын айрықшалықларды есапқа алып балалықты төмендеги дәуирлерге ажыратыў усыныс етилген:

Бөпелик дәуири (0-1 айғаша);

Гөдеклик дәуири (1 айдан -1 жасқа шекем);

Дәслепки балалық дәуири (1-3 жасқа шекем);

Бақша жасы дәуири (3-7 жасқа шекем);

Киши мектеп жасы дәуири (7-11 жасқа шекем);

Орта мектеп жасы ямаса өспиримлик дәуири (12-15 жасқа шекем);

Дәслепки өспиримлик (мектеп, колледж, лицей) дәуири (15-18 жасқа шекем); Әлбетте, бул дәуирлерди бир-биринен үзил-кесил түрде бир жас менен шегаралап қойыў мүмкин емес. Бала өзиниң өсиўде сол дәуирлерди ертерек ямаса кешлеў кеширеди, бирақ бул дәуирлер бир-бирине тәбийий байланыстырып барады хәм алдыңғысы кейингисине мәкән жасайды. Хәр бир дәуирде баланың айырым психик тәрәплери емес, бәлки оның улыўма келбети, жүзи сыяқы хәм тағы басқаша көрине баслайды хәм олардың жас белгилерине қарай тәлим тәрбия мәкемелерине қабыл етиледі.

Баланың жас белгиси оның раўажланыўы дәрежесин көрсете алмайды. Себеби, еки бир жасдағы бала белгиси тәрәпинен бирдей болса да, раўажланыў дәрежеси хәр түрлы болыўы мүмкин. Соған қарай бала шахсының индивидуал өзгешелиги хәм жаслық өзгешелиги деп оларды бир-биринен парық етеди. Хәр бир ата-ана, тәрбияши хәм оқытыўшылар бала шахсының

қәсіятлерин билиуи және оның кеулине жол таба алыуы керек. Оның әмелий ұазыйпаларына түрли жасдағы балалардың психик раўажланыуы қәсіятлерине тийисли билимлерди тәрбияшилер, оқыушылар, ата-аналар яғный жәмийетшиллер арасында кең жайыудан ибарат.

Балалар психологиясининг әмелий ұазыйпасы кең жәмийетшилик раўажланыуына, жаслық қәсіятлери арасындағы айырмашылықлар я оларға индивидуал қатнаса болыу жолларына тийисли, психик раўажланыу нызамларына тийисли психологиялық билимлерден пайда көриуши болыуларын тәмийинлеуден ибарат. Жәмийетшиликти психологиялық билимлерден хабарлы қылыу, газета хәм журналларға мақалалар жазыу, радио хәм телекөрсетиулерде түрли асырыулар шөлкемлестириу, ата-аналар менен сәубетлесиу, мәхеллелерде бала тәрбиясы хаққында лекция, сәубет хәм бәсекилер уйымластырыу жолы менен әмелге асырылады. Бул ұазыйпалары әмелге асырыу кәмал инсанды қәлиплестириуде зәрүрли рол ойнайды, соның менен бирге үйренилип атырған психик протсесси балаларда бир неше рет тәкирарлап үйрениу мүмкин, тағы қолай тәрепи сонда, бул метод бақлау методы сынғаны көп ұақыт талап етпейди. эксперимент методы 3 ке бөлинеди:

- 1) лаборатория эксперименти.
- 2) тәбийий эксперимент.
- 3) педагогикалық психологиялық эксперимент методы.

Лаборатория эксперименти арнаулы ташкил етилген лабораторияларда түрли эсбаплар жәрдеми менен өтиледи. А. Сейдуллаев басқарған 26 - санлы билим беріу мектебимизде ҳазирде көплеген реформалар алып барылмақта. Сондай-ақ, жыл даўамында оқыушыларға және де көбирек билим беріу хәм олардың қәбилетлерин және де раўажландырыу ушын хәр түрли дөгереклер ашылған. Спорт дөгерегинде шахмат, шашка, теннис, футбол сыяқлы ойындар ушын жеткиликлише шәрт шараятлар әмелдеги, балалар болса бос ұақытын қызығыушылықлы өткереди.

Мийнет пәнинен " Жәрдемши қол", сүүрет пәнинен " Жас сүүретши", математика пәнинен " Жас математикалық, физика пәнинен " Жас физик", "Қарақалпақ тили пәнинен " Мәмиле мәденияти" сыяқлы тоьгарақлар жумыс апарып атыр. Мектебимизде " Жас қәлемкешлар дөгергеи алып барылмақта. Биз қәбилетлимиз оны көрсетиу өз қолымызда. Дөгерек ағзаларын укышлы, еркин пикирлей алатуғын да билимли етип тәрбиялауымыз шәрт. Мектебимизде "Ең китап сүйгиш оқыушы" таңлауы болып өтти. Зиятбаева, Рустемова, Сейтеновалар таңлау жеңимпазы болды. Бул таңлаулар арқалы оқыушылардың билим дәрежесин арттырыу және де терең тапқыр бөлиуге үндеу мүмкин.

Педагогикалық эксперимент арқалы қандайда тәлим-тәрбия методының ефективлиги анықланады. Мысалы: Қандайда изертлеуши балаларды сан

санаққа үйретиўдин қандай да жаңаша методын ислеп шыққан болса, оны педагогикалық эксперимент методы арқалы сынап көреді. Оның ушын алдынан бакша администрациясы менен келисип, 1 экспериментал хэм И та қадағалаў топарын белгилеп алады. Соннан кейин изертлеўши экспериментал группада жаңаша метод менен элементар абстракт қыялларды өсириў шынығыўын өткереди. Қадағалаў топарында болса бул шынығыўлар әдетдеги ескича метод менен даўам еттириледі. 1-2 айдан кейин хәр еки группадағы балалардың өзлестириўлерин салыстырып шығыў көриледі. Егерде экспериментал группа балалар жаңаша метод менен өзлестириўлери қадағалаў топарындағы балалардың өзлестириўлеринен әдеўир нәтийжели болып шықса, бул метод басқа хэмме бакшаларға да тарқатылады. Набада, егер нәтийже қадағалаў группадағы балалардың өзлестириўлеринен жақсы емес, яғный төмен болып шықса, жаңаша метод менен шынығыў өтиў тезлик пенен тоқтатылады.

Әдебиятлар:

1. Сайидахмедов Н. Педагогикалық уқып хэм педагогикалық технология.- Т.: ОПИ, 2003. 2. Султанова Г. А. Педагогикалық уқып.-Т: Низам лй атындағы ТДПУ, 2005.
2. Маркова А. К. Психология профессионализма.-М.: Знанийе, 1996.
3. Муслимов Н. А. Болажақ кәсип тәлими педагогларын кәсиплик қәлиплестириў / Монография -Те Пән, 2004 Ив. УЗ
4. Фарход-қызы, в. Д., & Дилшода, М. (2022). Linguistic and cultural analysis of the term "aqat" in proverbs in both English and Uzbek languages. *gospodarka i innooatsje*. 24, 662-664.
5. Хаткерйева Д. (2019). Проверб ас а кинд оф паремиологицал фунд анд ас ан обжецт оф лингуйстиц анд метходологицал ресеарч. *Мировая наука*, (11), 33-36.
6. Хаткерева Д. (2021). The role of paremia in the system of national cultural heritage. *Journal of foreign languages and linguistics* 2 (3).
7. Хаткерева Д. (2021). proverbs and sayings as a product of the nation's cognitive thinking. In *multidiscipline proceedings of digital fashion conference* (vol. 1, no. 2). Ismailova, s., & Khalilova, g. (2022). *research az o'aqyt the*.
8. Сохибовна М. Г. (2022, Аугуст). The role of linvosultureme in the study of national and cultural features of speech units. *International conference: problems and scientific solutions* (вол. 1, но. 3, пп. 48-52).
9. Икромжоновна М. Д. (2021). Lingvo-tsocognitive and lingutsulturological aspects of proverbs and proverbs in different system languages. *English. Journal of the association-institute for English language and American studies*, 70 (3), 46 -53.
10. Махмудова Н. (2022). Pragmatic signs of ornithonyms in proverbs in Uzbek and English languages. *Galaxy international interdisciplinary research journal*, 70 (2), 88-91.
11. Махмудова Н. (2021). Bird names really matter: features of ornithonyms in language. *Theoretical & applied science*, (5), 116 -118.
12. Нурматова М. М., & Исмоилова, Д. Р. (2021). Буилдинг тхе стратегиц цомпетенце ын тхе хетерогенеоус цоммуниацион. *Вестник магистратури*, 65.
13. Аббасова Н. К. (2020). Интерактивний подход в обучении английского языка учащихся общеобразовательных школ. *Ин актуальние вопросы современного образования* (пп. 49 -53).
14. Алийева Н. (2021). Изоморфизм английских коллокатсий и фразем русского и узбекского языков с учетом переходности значения. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2 (2).
15. Усмонова Д. (2022). Tap study the importance of transposition of word categories in English. *Өзбекстанда пәнлералық инновациялар хэм илмий изертлеўлер журналы*, 7 (10), 128-131.